

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ КОНЦЕПЦІЙ ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ І ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ФОРМУВАННІ НОВОЇ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

© 2018 ХАНІН І. Г., ПОЛЯКОВ М. В., БІЛОЗУБЕНКО В. С.

УДК 303.442:330.342:339.5

JEL Classification: D8; F63; O30

Ханін І. Г., Поляков М. В., Білозубенко В. С.

Про співвідношення концепцій економіки знань і цифрової економіки у формуванні нової парадигми розвитку світового господарства

Акцентовано увагу на тому, що сучасний світ входить у період комплексних трансформацій, пов'язаних з подоланням накопичених проблем економічного та неекономічного характеру, а також з переходом до нової парадигми розвитку світового господарства. Однією з її основ є модель економіки знань. З іншого боку, прогрес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та їх проникнення в усі сфери життя суспільства створили умови до формування так званої цифрової економіки. Це також трансформує сучасні економічні системи та набуває загальносвітового значення. У результаті концепції економіки знань і цифрової економіки перетинаються як у теоретичному, так і у практичному плані. Визначення їх співвідношення є актуальною науково-практичною проблемою з точки зору пояснення і формування нової парадигми розвитку світового господарства. У статті уточнено сутність і особливості економіки знань як нового типу економіки. Обґрунтовано, що цей термін більш повно та точно відображує специфіку нового етапу суспільного розвитку та стає базовим. Зазначено трансформаційний вплив ІКТ на сучасне господарство, що веде до формування цифрової економіки. Визначено сутнісні особливості та характеристики такої економіки як нової функціональної моделі економічної системи. Розглянуто специфіку цифрових трансформацій, які змінюють форми економічної організації. Надано пояснення співвідношення концепцій економіки знань і цифрової економіки, їх взаємне доповнення у формуванні нової парадигми розвитку світового господарства. Це забезпечується тим, що вони: змінюють моделі економічного зростання; забезпечують структурно-функціональне перетворення систем суспільного виробництва; стають основою для створення нових економічних механізмів. Наголошено на доцільності реалізації положень ухваленої Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки. Висловлено побажання, щоб такі документи (у сфері розвитку цифрової економіки) спрямовувались на побудову інфраструктури економіки знань і забезпечення її ключових процесів, зокрема у сфері науки й освіти.

Ключові слова: економіка знань, світове господарство, інформаційно-комунікаційні технології, цифрова економіка.

Бібл.: 10.

Ханін Ігор Григорович – доктор економічних наук, професор, кафедра міжнародних економічних відносин, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: i.h.khanin@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0002-4221-2314

Поляков Максим Валерійович – кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Національний університет водного господарства та природокористування (вул. Соборна, 11, Рівне, 33028, Україна)

E-mail: m.v.poliakov@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7896-2486

Білозубенко Володимир Станіславович – доктор економічних наук, професор, кафедра міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму, Університет митної справи та фінансів (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпро, 49000, Україна)

E-mail: bvs910@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1269-7207

УДК 303.442:330.342:339.5

JEL Classification: D8; F63; O30

Ханин И. Г., Поляков М. В., Белозубенко В. С. О соотношении концепций экономики знаний и цифровой экономики в формировании новой парадигмы развития мирового хозяйства

Акцентировано внимание на том, что современный мир входит в период комплексных трансформаций, связанных с преодолением накопившихся проблем экономического и неэкономического характера, а также с переходом к новой парадигме развития мирового хозяйства. Одной из ее основ является модель экономики знаний. С другой стороны, прогресс информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) и их проникновение во все сферы жизни общества создали условия для формирования так называемой цифровой экономики. Это также трансформирует современные экономические системы и приобретает общемировое значение. В результате концепции экономики знаний и цифровой экономики пересекаются как в теоретическом, так и в практическом плане. Определение их соотношения является

UDC 303.442:330.342:339.5

JEL Classification: D8; F63; O30

Khanin I. G., Polyakov M. V., Bilozubenko V. S. On the Relationship between the Concepts of the Knowledge Economy and the Digital Economy in the Formation of a New Paradigm for the Development of the World Economy

Attention is focused on the fact that the modern world enters a period of complex transformations associated with overcoming the accumulated problems of an economic and non-economic nature as well as with the transition to a new paradigm for the development of the world economy. One of its foundations is the model of the knowledge economy. On the other hand, the progress of information and communication technologies (ICT) and their penetration into all spheres of society has created the conditions for the formation of the so-called digital economy. This also transforms modern economic systems and acquires global significance. As a result, the concepts of the knowledge economy and the digital economy intersect both in theory and in practice. The determination of their relationship is an actual scientific and practical problem from the point of view of explaining and forming the new paradigm

актуальною науково-практичною проблемою з точки зору пояснення і формування нової парадигми розвитку мирового господарства. В статті уточнені сутність і особливості економіки знань як нового типу економіки. Обґрунтовано, що цей термін більш повно і точно відображає специфіку нового етапу суспільного розвитку і стає базовим. Зазначено трансформаційне вплив ІКТ на сучасне господарство, що веде до формування цифрової економіки. Визначено суттєві особливості і характеристики такої економіки як нової функціональної моделі економічної системи. Розглянуто специфіку цифрових трансформацій, змінюючих форми економічної організації. Представлено пояснення співвідношення концепцій економіки знань і цифрової економіки, їх взаємне доповнення в формуванні нової парадигми розвитку мирового господарства. Це забезпечується тим, що вони: змінюють моделі економічного зростання; забезпечують структурно-функціональне перетворення систем суспільного виробництва; стають основою для створення нових економічних механізмів. Зазначено цільовість реалізації положень прийнятої Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018–2020 роки. Висловлено бажання, щоб такі документи (в сфері розвитку цифрової економіки) спрямовувалися на будівництво інфраструктури економіки знань і забезпечення її ключових процесів, особливо в області науки і освіти.

Ключові слова: економіка знань, мирове господарство, інформаційно-комунікаційні технології, цифрова економіка.

Бібл.: 10.

Ханін Ігор Григорьевич – доктор економічних наук, професор, кафедра міжнародних економічних відносин, Національний університет водного господарства і природопольовання (ул. Соборная, 11, Рівно, 33028, Україна)

E-mail: i.h.khanin@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0002-4221-2314

Поляков Максим Валерьевич – кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Національний університет водного господарства і природопольовання (ул. Соборная, 11, Рівно, 33028, Україна)

E-mail: m.v.poliakov@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7896-2486

Белозубенко Володимир Станиславович – доктор економічних наук, професор, кафедра міжнародних економічних відносин, регіональних студій і туризму, Університет таможенного дела і фінансов (вул. Володимира Вернадського, 2/4, Дніпр, 49000, Україна)

E-mail: bvs910@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1269-7207

Вступ. На початку ХХІ ст. світ увійшов у період комплексних трансформацій, пов'язаних з подоланням декількох криз, що збіглися у часі, і численних накопичених проблем економічного та неекономічного характеру. Це, а також ряд інших передумов (економічних, соціальних і політичних) свідчать на користь переходу до нової парадигми розвитку світового господарства, яка повинна створити основу для прогресу всіх країн, незалежно від рівня їх розвитку. Ми вважаємо, що тільки зміна парадигми дозволить зняти наростаючу глобальну конфліктність, закласти основу для загального прогресу людства та запустити наступний довгий економічний цикл.

Проведені нами дослідження (наприклад, М. Поляков [1]) дають підстави говорити про те, що основою пер-

спективної парадигми розвитку світового господарства буде концепція економіки знань (ЕЗ) і модель господарства, яка буде створюватись за рахунок реалізації цієї концепції. Це історично обумовлено еволюцією економічних систем і проявляється у переході до більш високої стадії суспільного розвитку: від індустріального типу суспільства (економіки) до суспільства (економіки) знань. В авангарді такого поступу звичайно знаходяться розвинуті і ряд найбільш потужних країн, що розвиваються. Під їх впливом перехід до економіки знань охоплює всі світове господарство.

Keywords: knowledge economy, world economy, information and communication technologies, digital economy.

Bibl.: 10.

Khanin Igor G. – Doctor of Science (Economics), Professor, Department of International Economic Relations, National University of Water Management and Natural Resources Use (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: i.h.khanin@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0002-4221-2314

Polyakov Maxym V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of International Economic Relations, National University of Water Management and Natural Resources Use (11 Soborna Str., Rivne, 33028, Ukraine)

E-mail: m.v.poliakov@nuwm.edu.ua

ORCID: 0000-0001-7896-2486

Bilozubenko Volodymyr S. – Doctor of Science (Economics), Professor, Department of International Economic Relations, Regional Studies and Tourism, University of Customs and Finance (2/4 Volodymyr Vernadsky Str., Dnipro, 49000, Ukraine)

E-mail: bvs910@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1269-7207

спективної парадигми розвитку світового господарства буде концепція економіки знань (ЕЗ) і модель господарства, яка буде створюватись за рахунок реалізації цієї концепції. Це історично обумовлено еволюцією економічних систем і проявляється у переході до більш високої стадії суспільного розвитку: від індустріального типу суспільства (економіки) до суспільства (економіки) знань. В авангарді такого поступу звичайно знаходяться розвинуті і ряд найбільш потужних країн, що розвиваються. Під їх впливом перехід до економіки знань охоплює всі світове господарство.

Стрибок у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що стався у другій половині ХХ ст., сформував основи для поступового проникнення їх в усі сфери життя суспільства. Широке використання комп'ютерної

техніки та мереж (насамперед, Інтернет) створило умови для цифровізації різних процесів і структур, що призвело до формування так званої цифрової економіки (ЦЕк). Ця модель також набуває загальносвітового поширення і лягає в основу структурних та інституціональних змін національних господарств, що виходять на глобальний рівень.

У результаті концепції ЕЗ і ЦЕк перетинаються як у наукових дискусіях, так і як практичні підходи, адже обидві вони почали використовуватись для розробки національних і міжнародних стратегій. У зв'язку з цим актуальною науково-практичною проблемою є пояснення співвідношення концепцій ЕЗ і ЦЕк у формуванні нової парадигми розвитку світового господарства.

Аналіз останніх наукових досліджень. Концепція ЕЗ вже має певну історію та декілька хвиль уваги до себе у наукових колах. Теоретико-методологічні засади дослідження ЕЗ закладені всесвітньо визнаними вченими: М. Алле, Г. Беккером, П. Друкером, С. Кузнецем, Б.-А. Лундваллом, Ф. Махлупом, Д. Нортом, Дж. Мокіром, Р. Солоу, Дж. Стігліцем, Ф. фон Хайеком, Т. Шульцем, Й. Шумпетером та ін. Значний внесок у розвиток концепції ЕЗ та засади побудови такої економіки в умовах України зробили такі вітчизняні провідні українські вчені-економісти, як: А. Гальчинський, В. Геєць, І. Каленюк, Д. Лук'яненко, С. Сардак, В. Семиноженко, Л. Федулова. Їх напрацювання можуть використовуватись у дослідженнях процесів і розробці заходів щодо побудови ЕЗ.

Хотілося би зупинитись на окремих дослідженнях, які підтверджують актуальність теми статті. Зокрема, у роботі В. Сіденко обґрунтовано напрями модифікації світової економіки під впливом новітніх факторів глобальної трансформаційної кризи [2]. У монографії під редакцією Д. Лук'яненка, А. Поручника та В. Колесова розкрито сучасні проблеми глобального економічного розвитку, його рушійні сили, форми та тренди. Зокрема, велику увагу приділено розвитку інноваційно-технологічної сфери. Також автори говорять про формування світового економічного порядку, що безпосередньо пов'язано зі зміною парадигми [3]. Світова економіка реструктурується, «фінансова» економіка змінюється на «інтелектуальну», що докорінно передвоє глобальний ландшафт. І. Каленюк та Л. Цимбал досліджують нову архітектуру світового економічного лідерства, у якій починають домінувати інтелектуальні фактори [4]. У цьому контексті змінюються або мають змінюватись національні стратегії розвитку (наприклад, З. Варналії [5]), що створює глобальний трансформаційний процес. Адаптація до нових глобальних умов необхідна кожній країні.

ЦЕк є порівняно новим концептом. Про неї як про нове явища говорить, наприклад, відомий вчений Б. Карлссон [6]. В Україні також починають з'являтися дослідження сутності й особливостей становлення ЦЕк. Наприклад, Г. Карчева, Д. Огородня та В. Опенько говорять про вплив ЦЕк на розвиток національної та міжнародної економіки [7]. О. Джусов та С. Апальков розглядають ЦЕк з точки зору структурних зрушень на міжнародному ринку капіталу [8]. Н. Краус, О. Голобородько та К. Краус досліджують основні тренди та перспективи ЦЕк [9]. Потрібно зазначити, що концепції ЕЗ та ЦЕк використовуються паралельно, взаємопов'язано та часто заміщують одна одну, що є неприпустимим, адже кожна з них описує своє у формуванні но-

вої парадигми розвитку світового господарства. У зв'язку з цим виникає питання про співвідношення цих концепцій. Незважаючи на велику увагу, це питання досі залишається непоясненим, особливо у контексті глобальних змін.

Мета роботи: пояснити основні «точки» перетину та грані співвідношення концепцій ЕЗ та ЦЕк у контексті формування нової парадигми розвитку світового господарства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття «ЕЗ» (Knowledge Economy) тісно пов'язане з рядом дефініцій, які використовуються для позначення особливостей і траєкторій розвитку сучасної економіки, зокрема такими: «постіндустріальне суспільство (економіка)», «інноваційна економіка», «інформаційна економіка», «креативна економіка», «економіка, що навчається». Досить складно розібратися у термінологічній палітрі сучасної економічної науки, особливо коли термінів стає все більше і вони описують пов'язані речі. Пригадується думка Р. Декарта: «Поясніть значення слів і ви позбавите людство від половини помилок». Проте, навіть якщо не звертати увагу на західну традицію пояснюватися метафорами, аналогіями, фігурами й іншим і вводити нові терміни без належного їх обґрунтування і чітких визначень, необхідно погодитися з тим, що є реальні передумови понятійної різноманітності. Такою є сучасна економіка, яка у переддень нової парадигми і довгого циклу зазнає численних якісних змін. Доводиться розглядати й інноваційну, й інформаційну, й креативну «економіку» (а також цілу серію «нових економік», що змінюють одна одну) для розуміння певних реальних трансформацій.

ЕЗ ми розуміємо як новий тип економіки, при якому основні умови та параметри відтворення залежать від об'єктивного знання (більше ніж на аграрному й індустріальному етапах розвитку суспільства). У такій економіці головним ресурсом стають знання, включаючи людський капітал і технології. Саме знання дозволяють людині краще організувати та забезпечити свою життєдіяльність, зокрема господарювання, тим більше враховуючи зростаючі потреби та загострення ресурсних обмежень. Це насамперед стосується використання провідних технологій для виробництва та організації життя суспільства. Велика увага фокусується на розвитку й ефективному використанні людського потенціалу. В історичному аспекті ЕЗ розглядається як найбільш висока стадія розвитку суспільства (рівня відтворювальної еволюції), більш досконала господарська модель і наступна стадія розвитку після індустріальної (термін «постіндустріальна економіка» ми вважаємо не зовсім вдалим, що обґрунтовано, наприклад, у [1]). Термін «ЕЗ» ми використовуємо як такий, який найбільш точно відображає сутнісні ознаки нового етапу суспільного розвитку, пояснює більш глибокі, загальні, первинні риси сучасної економіки. «Постіндустріальна економіка», «інноваційна економіка», «інформаційна економіка», «креативна економіка» – це терміни, які відображають окремі сторони економіки та доповнюють поняття «економіка знань».

Безліч змін, які зазнали в останні десятиліття економічні системи, викликані впровадженням ІКТ, які, своєю чергою, стрімко прогресували. Природно, що сучасна економіка немислима без ІКТ, особливо якщо ми фокусуємо увагу на отриманні та використанні нових знань.

Комп'ютерна техніка створила нові можливості генерування і організації (тобто розвитку) нових знань, а ІКТ в цілому – нові можливості передачі (циркуляції, розповсюдження) і часто практичного застосування знань з точки зору комунікацій. Частково з функціями ІКТ в отримання нових знань можна ознайомитися у блозі порталу Science Hunter (Data Mining в економіці знань // <http://sciencehunter.net/Blog/story/dataminingeconomy>).

Прогрес ІКТ та розширення їх використання було настільки сильним, що з'явилися концепції, що описують відповідні зміни суспільства й економіки – «інформаційне суспільство» й «інформаційна економіка». Вони мали широке визнання і стали основою для розробки багатьох державних і міжнародних програм, проектів, інститутів. Однак подальший розвиток ІКТ та зміна якості їх використання затребувало нових концептів. Виникли «цифрова економіка» (і «цифрове суспільство») як доповнення і розвиток попередніх, «інформаційних», концептів. Це відобразило нові зміни, сформувало новий тренд у науковій дискусії. Багато країн, особливо розвинених, та міжнародних організацій в останні роки прийняли національні стратегії або «порядки денні» побудови ЦЕк, що підтверджує стратегічність цього вектора розвитку.

Поняття «інформаційна економіка» (суспільство) й «цифрова економіка» (суспільство) часто ототожнюються, замінюються одне одним, а їх використання продикуване мовою. Однак, на нашу думку, термін «цифрова економіка» (електронна, інтернет-економіка) запроваджується під впливом покращення розуміння інформаційних систем і процесів, а також самих ІКТ, які часто (можливо, під впливом моди) почали називати «цифровими». З'являється також і розуміння змін економіки, яка стає «цифровою». Проникаючи навіть у традиційні галузі, ІКТ докорінно змінюють основи та «механіку» (машинерію) їх функціонування, а тому і організацію, структуру, параметри функціонування. Акцент робиться не на інформатизації та комунікації з точки зору поширення інформації, а на питаннях:

- 1) дигіталізації процесів (підприємств, структур);
- 2) управління даними;
- 3) комунікації (зокрема між машинами).

Все це має на меті підвищення якості, точності та продуктивності, причому навіть без участі людини. Комунікація між машинами не може бути «інформаційною», вона відбувається на рівні даних, їх передачі й обробки. Стає можливою комунікація «людина-машина» і «машина-машина». Прикладом є новий тренд – Інтернет речей.

ЦЕк визначимо як новий тип економічної системи, в якому підвищується рівень використання ІКТ, і вони стають основою і чинником трансформації існуючих і створення нових форм економічної організації і управління. В основі звичайно лежить зміна якості комунікації, яка стає, наприклад, незапланованою, безперервною, більш точною, розгалуженою та ін. В останні роки назва «ІКТ» часто замінюється терміном «цифрові технології», при цьому і комунікація відбувається на рівні даних (а не тільки інформації).

По суті, ЦЕк (як поняття) увібрала в себе багато концептуальних засад інформаційної економіки. ЦЕк не є окремим сектором, вона описує якісні зміни всього господарства, його секторів і галузей і часто може розглядатись

як розвиток інфраструктури економіки (наприклад, створення нових ринкових механізмів). При цьому структурно-організаційні зміни під впливом цифрових технологій стосуються не тільки економічних систем, а і позаекономічних сфер, наприклад, цифрове суспільство чи цифровий уряд.

Основними характеристиками ЦЕк є:

- 1) широке використання ІКТ у всіх сферах життя суспільства;
- 2) здійснення цифрових трансформацій (Digital Transformation);
- 3) створення та розвиток особливої інфраструктури (необхідної для управління даними, більш складної порівняно з інформаційною економікою);
- 4) високий ступінь цифровізації (перетворення на нову цифрову форму) історично накопичених і даних, що з'являються, а також дигіталізації процесів;
- 5) особлива робота з даними, розвиток діяльності з управління та аналізу даних;
- 6) спеціальні інститути, які регулюють використання ІКТ, збір і обробку даних, а також використання результатів їх аналізу;
- 7) зростання обсягу й урізноманітнення видів інформаційних послуг, послуг у сфері управління і аналізу даних;
- 8) розробка та реалізація цифрових інновацій.

Цифрова економіка – це якісно інша функціональна модель економічної системи. Нові основи для комунікації та управління, дигіталізація процесів і структур призводить до виникнення нових форм економічної організації, які не тільки інтенсифікують господарську діяльність, а і роблять її якісно іншою, наприклад, більш прозорою, контрольованою, «інтелектуальною», визначеною, безпомилковою тощо. Цифрова економіка починає формувати нове мислення, нові підходи до проектування соціально-економічних процесів, інші відносини, масову та професійну культуру.

Цікавим феноменом (на перехідному етапі) є цифрові трансформації. Крім поверхневого розуміння їх як перенесення процесів в Інтернет, як представлення чого-небудь у веб-середовищі, необхідно акцентувати увагу, наприклад, на створення спеціальних сервісів, які наділяють людей більш широкими можливостями, на нових підходах у створенні бізнес-процесів з використанням ІКТ та Інтернету, на нових моделях виробництва й обслуговування, нових моделях управління. Цифрові трансформації змінюють цілі галузі економіки. Взяти, наприклад, електронну комерцію або інтернет-банкінг. Вони (принаймні, поки що) не привели до повного демонтажу традиційних форм, але «відірвали» собі лівову частку активності та суттєво вплинули на сформовані раніше структури (магазини та банки), змусили їх змінюватися, бути більш досконалыми.

Цифрові трансформації є не автоматизацією у сучасному її розумінні. Вони вбирають у себе і автоматизацію (на якісно новому рівні) і передбачають створення інших форм організації і моделей операційних процесів на основі ІКТ (цифрових технологій), що призводить до формування нових підходів у господарській діяльності. Прикладом може бути спільне споживання і цифрове виробництво (галузеві платформи) з прямим виходом на ринок. Поки цифрові трансформації в основному розглядаються стосовно біз-

несу (для реорганізації, створення нових бізнес-моделей, оптимізації, управління продуктивністю, перетворення продуктів і зміни взаємодії з клієнтами), однак, як показує досвід розвинених і навіть багатьох країн, що розвиваються, їх цілком можна застосовувати у дослідженні розвитку національного та світового господарства.

Становлення цифрової економіки є закономірним наслідком цивілізаційного розвитку у контексті НТП. Вона несе у собі багато викликів і нових проблем (окрім переваг для тих, хто швидше адаптується) для окремих людей, суспільств і держав. Однак становлення цифрової економіки є незворотним, як і сам технологічний прогрес, що вимагає від бізнесу і урядів відповідних адаптаційних заходів, створення нових моделей економічного зростання, кращих умов для підприємництва, інновацій та розвитку людського потенціалу.

Визначимо «точки» перетину ЕЗ та цифрової економіки.

По-перше, цифровізація передбачає створення нових форм організації науково-технічної, освітньої та інноваційної діяльності, інтенсифікуючи їх як нова інфраструктура взаємодії. Відповідні системи (наукова, освітня та інновацій) стають іншими, з більшими можливостями продуктивності. Це прискорює процеси отримання, поширення та переробки нових знань в інновації, що досягається за рахунок цифровізації процесів, створення інноваційних мереж (корпоративних, галузевих, академічних,), експертних мереж, автоматизованих робочих місць, систем для організації спільної роботи вчених (інноваторів), платформ для співпраці, бази знань. Також це можуть бути нові інструменти обробки даних. Комп'ютерна техніка дозволяє здійснювати глибокий аналіз даних (Data Mining), що використовується в наукових дослідженнях (хімії, фізики, біології, суспільних науках, прикладних технічних науках), і отримати нові знання. Більш широко, ніж сьогодні, можна використовувати переваги ІКТ і у сфері освіти.

По-друге, ІКТ дозволяють створити новий простір економічної активності. Змінюється як виробництво, так і споживання. Це стосується багато чого, зокрема, взаємодії виробника та споживача для моделювання майбутнього продукту на основі створення його інформаційної моделі (на основі спеціальних платформ та технологій). Виробництво ставатиме більш раціональним за рахунок передачі знань від споживача до виробника на стадії проектування.

Окрім цього, для більш точної пропозиції нових товарів і послуг починають використовуватися спеціальні підходи до аналізу даних із метою виявлення споживчих запитів, уподобань, схильностей тощо. Збір та обробка даних в Інтернеті (Data Mining / Big Data) стрімко розвивається. І робота з даними не обмежується сферою споживання товарів. Наприклад, виробничі підприємства збирають параметри використання своїх виробів (наприклад, транспортних засобів і обладнання) для їх удосконалення. Це також необхідно, наприклад, державним організаціям, зайнятим безпекою. Все це охоплюється ЕЗ.

Цифровізація дозволяє не тільки забезпечувати поширення ринкової інформації, але і по-новому організувати ринкові процеси. Наприклад, це впровадження електронного контракту (не кажучи вже про нові можливості торгівлі, наприклад, перехресні торги на біржах). Ринкова

інформація не тільки поширюється, але і стає перевіреною, а угоди – контрольованими. Взагалі-то ЦЕк позначається на всіх стадіях відтворення: виробництві, розподілі, обміні та споживанні.

По-третє, у контексті становлення ЕЗ в Інтернеті виникає широкий спектр веб-систем і сервісів, орієнтованих на сферу знань, у тому числі: каталоги, репозитарії; бази науково-технічної інформації; патентно-інформаційні системи; портали взаємодії за галузями наук; сервіси для пошуку і взаємодії з експертами; інтернет-майданчики для демонстрації інноваційних розробок; наукометричні бази; соціальні мережі для вчених та ін. (більш докладно у [1]). З огляду на поширення Інтернету, цілком можна говорити про глобальну економіку знань – багаторівневе середовище обміну знаннями, насичене новим інструментарієм.

Отже, ЦЕк багато чого дає сфері знань, а отже, сприяє побудові ЕЗ. Поступово прийде розуміння того, як треба вирішувати організаційні та правові проблеми, сформується нові міжнародні інститути, зміниться комунікаційна культура, і ми побачимо наступний виток розвитку Інтернету як «колективного розуму». В останні роки бурхливо обговорюється побудова ЦЕк, що тісно переплітається з сучасною четвертою промисловою революцією (Industry 4.0) та іншими технологічними трендами. Все це розвивається у руслі техноглобалізму, який набуває нових вимірів і напрямів.

Становлення ЕЗ відбувається мозаїчно і тому поступово охоплює все світове господарство. «Комомотивом» цього стають розвинені та найбільш потужні країни, що розвиваються, насамперед Китай. Цю концепцію підтримують в інституціонально-політичному плані досить багато країн, як і концепцію ЦЕк. Цифровізація, хоча і частково (наприклад, промисловість цифровізується у невеликій кількості країн), але відбувається глобально (переважно у сферах, пов'язаних з Інтернетом) і викликає глобальні зміни. З огляду на це, ці дві моделі сприяють формуванню нової парадигми розвитку світового господарства, зокрема у таких питаннях:

- 1) зміна моделей економічного зростання;
- 2) структурно-функціональне перетворення систем суспільного виробництва, використання нових моделей виробництва (локальне, циклічне, гнучке, дрібне тощо);
- 3) створення нових економічних механізмів (наприклад, на ринках та у співробітництві), що охоплює всі форми міжнародних економічних відносин.

На основі цього можна говорити про їх взаємне доповнення.

У 2018 р. в Україні ухвалено Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, що є своєчасним кроком у контексті глобальних перетворень [10]. Будучи присвяченою цифровій економіці, ця Концепція матиме пряме відношення до побудови ЕЗ з огляду на той вплив, який ІКТ здійснюють на сферу отримання і переробки знань. У документах наведено трактування ЦЕк, зокрема: «цифрова економіка» означає діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані, як числові, так і текстові [10]. До речі, поряд із терміном «ІКТ» використовується поняття «цифрові технології». Дані визнано ключовим ресурсом ЦЕк, а ключовим процесом – цифровізацію, тобто «...на-

сичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливає інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [10].

Концепція в цілому відповідає сучасним завданням, однак бажано, щоб такі документи мали цільову спрямованість на розвиток знань і забезпечення процесів їх отримання і використання. Наприклад, у Концепції багато уваги приділяється питанню побудови Індустрії 4.0, але порівняно менше – сферам науки й освіти. Тому щодо побудови ЕЗ ми би запропонували спрямувати цифрові трансформації на створення сприятливих умов для побудови ЕЗ. Головним чином це має стосуватись побудови необхідної інфраструктури для забезпечення ключових процесів такої економіки, насамперед, наукових досліджень і розробок, оволодіння людьми новими знаннями та навичками [10]. Основою для цього могли б стати наші пропозиції по Україні (наприклад, у [1]).

Висновки. У контексті зміни господарської парадигми розвитку світового господарства необхідним є не тільки уточнення сутності й особливостей ЕЗ, а глибоке розуміння цього нового типу економіки. Паралельно ми маємо доповнювати його концепціями, які розкривають певні сторони перетворень сучасної економіки, зокрема концепцією ЦЕк. Співвідношення концепцій ЕЗ та ЦЕк є багатограним, складним і піднімає великий спектр напрямів подальших досліджень і наукової дискусії. У цілому концепція ЕЗ описує новий тип економіки й основу для нової парадигми розвитку світового господарства, а концепція ЦЕк – структурні та функціональні зміни господарства у зв'язку з діджиталізацією (цифровими трансформаціями). У перспективних дослідженнях за цим напрямом передбачається обґрунтувати функції ІКТ у сучасній ЕЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поляков М. В. Економіка знань: сутність, детермінанти, глобальний ландшафт: монографія. Дніпро: Нова ідеологія, 2018. 688 с.
2. Сіденко В. Модифікація світової економіки під впливом новітніх факторів глобальної трансформаційної кризи. *Економіка України*. 2012. № 5. С. 18–31.
3. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование: монография / под науч. ред. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. Киев: КНЭУ, 2013. 740 с.
4. Каленюк І.С., Цимбал Л. І. Форми прояву інтелектуального лідерства. *Економіка України*. 2016. № 3. С. 29–40.
5. Варналій З. С. Особливості та перспективи розвитку економіки знань в Україні. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 2 (109). С. 7–14.
6. Carlsson B. The Digital Economy: what is new and what is not? *Structural Change and Economic Dynamics*. 2004. Vol. 15, Iss. 3. P. 245–264.
7. Карчева Г. Т., Огородня Д. В., Опенько В. А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27). С. 13–21.
8. Джусов О. А., Апальков С. С. Цифрова економіка: структурні зрушення на міжнародному ринку капіталу. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2016. № 9. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3058/2746
9. Краус Н. М., Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка*. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf
10. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n1>

REFERENCES

- Carlsson, B. "The Digital Economy: what is new and what is not?" *Structural Change and Economic Dynamics* vol. 15, no. 3 (2004): 245-264.
- Dzhusov, O. A., and Apalkov, S. S. "Tsyfrova ekonomika: strukturni zrushennia na mizhnarodnomu rynku kapitalu" [Digital economy: structural changes in the international capital market]. *Mizhnarodni vidnosyny. Ser. : Ekonomichni nauky*. 2016. http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3058/2746
- Globalnoye ekonomicheskoye razvitiye: tendentsii, asimmetrii, regulirovaniye* [Global economic development: trends, asymmetries, regulation]. Kyiv: KNEU, 2013.
- Kaleniuk, I. S., and Tsybmal, L. I. "Formy proiavu intelektualnoho liderstva" [Forms of manifestation of intellectual leadership]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 3 (2016): 29-40.
- Karcheva, H. T., Ohorodnia, D. V., and Openko, V. A. "Tsyfrova ekonomika ta yii vplyv na rozvytok natsionalnoi ta mizhnarodnoi ekonomiky" [The digital economy and its impact on the development of national and international economics]. *Finansovyi prostir*, no. 3 (27) (2017): 13-21.
- Kraus, N. M., Holoborodko, O. P., and Kraus, K. M. "Tsyfrova ekonomika: trendy ta perspektyvy avanhardnoho kharakteru rozvytku" [Digital economy: trends and prospects for the avant-garde character of development]. *Efektivna ekonomika*. 2018. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/8.pdf
- [Legal Act of Ukraine] (2018). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#n1>
- Poliakov, M. V. *Ekonomika znan: sutnist, determinanty, hlobalnyi landshaft* [Economics of knowledge: essence, determinants, global landscape]. Dnipro: Nova ideolohiia, 2018.
- Sidenko, V. "Modyfikatsiia svitovoi ekonomiky pid vplyvom novitnikh faktoriv hlobalnoi transformatsiinoi kryzy" [Modification of the world economy under the influence of the latest factors in the global transformational crisis]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2012): 18-31.
- Varnalii, Z. S. "Osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku ekonomiky znan v Ukraini" [Features and Prospects for the Development of the Knowledge Economy in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dizainu. Ser. : Ekonomichni nauky*, no. 2 (109) (2017): 7-14.